

3



DE ONTMOETING MET DE
LEEFOMGEVING: SOCIALE EN
ECOLOGISCHE VRAAGSTUKKEN

MODULE DRIE

SOCIALE EN ECOLOGISCHE VRAAGSTUKKEN

3.1 SOCIALE EN ECOLOGISCHE VRAAGSTUKKEN: BEELDFRAGMENT



Figuur 3.1
Het beeldfragment

We zien vier vrienden, Lindsay, Sarah, Ariella en Michael, een klaslokaal op school buitenwandelen. Plots krijgt Lindsay een bericht. Haar online bestelling, een nieuw kledje, is bij haar thuis aangekomen. Sarah en Michael reageren geïrriteerd: heeft ze echt zoveel kleren nodig? Draagt dit niet bij tot de negatieve gevolgen van klimaatverandering? Moeten we niet allemaal meer stilstaan bij ons koopgedrag en onze (over)consumptie? Ariella mengt zich in de discussie en verdedigt Lindsay: de klimaatverandering is niet de schuld van Lindsay. Ariella zegt dat het christendom de grote schuldige is van de huidige klimaatcrisis. Michael en Sarah zijn verward, hoe kan het christendom de schuldige van de klimaatcrisis zijn? En is dit echt de waarheid? Is het echt zo dat christenen hiervoor verantwoordelijk zijn? Zijn christelijke gelovigen vandaag dan niet geïnteresseerd in deze problematiek? Wanneer de vrienden op kampeertrip vertrekken, krijgen ze een antwoord op al hun vragen...

3.2 DE ZORG VOOR ONZE PLANEET: TIJD VOOR ACTIE?!

“De opwarming van de aarde zorgt voor extreme weersomstandigheden. Extreem warm en droog weer vergroot het aantal natuurbranden.”

“Het tempo waarop Antarctica zijn ijs kwijtraakt, is de laatste jaren heel hard gestegen.”

“In het Amazonegebied verdwijnt elk jaar een gebied ter grootte van ongeveer één miljoen voetbalvelden aan bos. Hierdoor wordt de klimaatverandering versneld.”

“Als we geen actie ondernemen tegen de klimaatverandering, zal één derde van alle plant- en diersoorten op aarde binnen een eeuw uitsterven.”

“De aarde is ziek en uitgeput.”

OPDRACHT. Lees de bovenstaande uitspraken over de aarde en beantwoord de volgende vragen:

Lig jij wakker van klimaatverandering? Waarom wel/niet? Wat baart je het meest zorgen?

Op welke manier probeer jij zorg te dragen voor de aarde?

Heb je enig idee op welke manier de Katholieke Kerk omgaat met de zorg voor onze planeet?



Figuur 3.2
Het beeldfragment

3.3 DE KATHOLIEKE KERK EN DE ZORG VOOR ONZE PLANEET

3.3.1 INLEIDING

Het gaat niet zo goed met de aarde, het milieu en het klimaat op dit ogenblik. De mens heeft de aarde vervuild en dit heeft geleid tot de huidige klimaatcrisis. De klimaatcrisis uit zich in het bijzonder in de opwarming van de aarde. Deze opwarming brengt verschillende ernstige gevolgen voor mens en natuur met zich mee, zoals bijvoorbeeld: gezondheidsproblemen, het uitsterven van diersoorten, waterschaarste, de achteruitgang van beschikbaar vruchtbaar land, natuurbranden, extreme weersomstandigheden, conflicten tussen bevolkingsgroepen, enzovoort.

Voor christenen is de zorg voor de aarde heel belangrijk. Christenen geloven immers dat God de aarde geschapen heeft. De aarde is **Gods schepping** en christenen willen zorg dragen voor heel Zijn schepping.

Om dit beter te begrijpen, gaan we het **scheppingsverhaal** lezen. Dit is een verhaal uit het boek **Genesis**, het eerste boek van het Oude Testament.



Figuur 3.3
Beeld: © Ben White |
Unsplash

**3.3.2 HET
BELANG VAN HET
SCHEPPINGSVERHAAL
(GENESIS 1)**

[26] God sprak: "Nu gaan Wij de mens maken, **als beeld van Ons, op Ons gelijkend**; hij zal heersen over de vissen van de zee, over de vogels van de lucht, over de tamme dieren, over alle wilde beesten en over al het gedierte dat over de grond kruipt."

[27] **En God schiep de mens als zijn beeld; als het beeld van God schiep Hij hem**; man en vrouw schiep Hij hen.

[28] God zegende hen, en God sprak tot hen: "**Wees vruchtbaar en word talrijk; bevolk de aarde en onderwerp haar**; heers over de vissen van de zee, over de vogels van de lucht, en over al het gedierte dat over de grond kruipt."

[29] En God sprak: "Hierbij geef Ik alle zaadvormende gewassen op de hele aardbodem aan u, en alle bomen met zaaddragende vruchten; zij zullen u tot voedsel dienen.

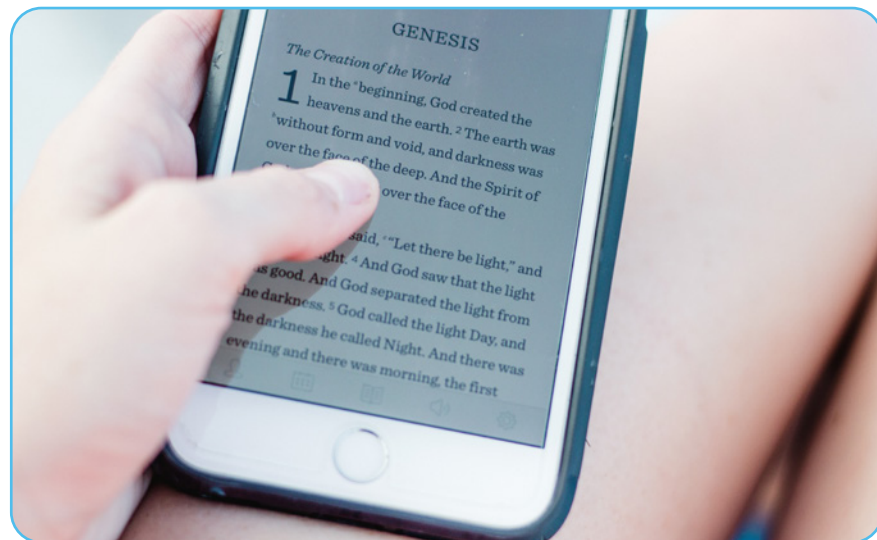
[30] Maar aan alle wilde beesten, aan alle vogels van de lucht en aan alles wat over de grond kruipt, aan al wat dierlijk leven heeft, geef Ik al het groene gewas als voedsel. Zo gebeurde het."

[31] God bezag alles wat Hij gemaakt had, en Hij zag dat het heel goed was. Het werd avond en het werd ochtend; dat was de zesde dag.

Bron: KBS, *Willibrordvertaling 1975. Genesis 1, 26-31.*

OPDRACHT. Lees het bovenstaande fragment uit Genesis 1 en duid in de tekst de verzen aan ...

- **die je tegen de borst stoten;**
- **die je verrassen;**
- **die je niet begrijpt.**



Figuur 3.4
Beeld: © Jenny Smith |
Unsplash

Het scheppingsverhaal is een heel oude tekst die lang geleden geschreven is in een heel andere cultuur dan de onze. Het eerste scheppingsverhaal kan teruggevonden worden in het boek **Genesis**. Dit is het eerste boek van het Oude Testament. Het **Oude Testament** is meer dan 2000 jaar oud. Hoewel Bijbelverhalen heel lang geleden geschreven zijn, kunnen ze nog **een belangrijke betekenis** voor ons hebben vandaag.

Als we nadenken over de relatie tussen mens en natuur, wat kunnen we vandaag dan nog leren uit het scheppingsverhaal? Dat leren we hieronder stap voor stap.

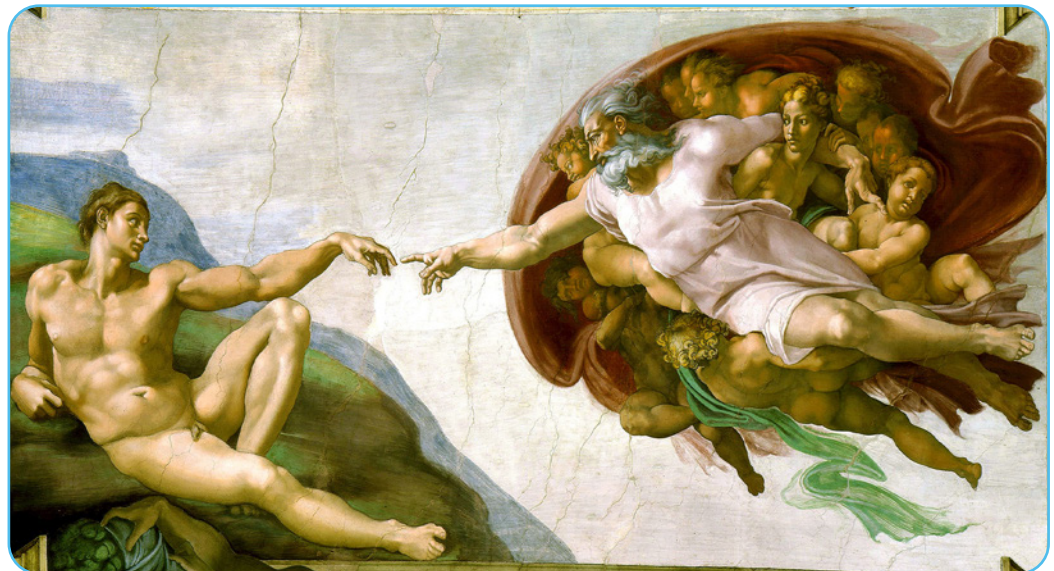
3.3.3 DE MENS IS 'GESCHAPEN NAAR HET BEELD VAN GOD'. WAT BETEKENT DIT?

[27] En God schiep de mens als zijn beeld; als het beeld van God schiep Hij hem; man en vrouw schiep Hij hen.

Bron: KBS, Willibrordvertaling 1975. Genesis 1, 27.

OPDRACHT. In het Bijbelfragment staat geschreven dat de mens geschapen is naar het beeld van God. Wat betekent dit?

- Geschapen zijn naar het beeld van God betekent dat de mens op God lijkt qua lichaamsbouw. Dit kan je bijvoorbeeld zien in het schilderij 'De schepping van Adam' van de kunstenaar Michelangelo (zie hieronder).
- Geschapen zijn naar het beeld van God betekent dat de mens moet zorgen voor de aarde zoals God dat zou doen.
- Geschapen zijn naar het beeld van God betekent dat de mens moet heersen over de aarde. De mens is dus de baas over de aarde en kan ermee doen wat hij wil. Dit staat letterlijk in het eerste scheppingsverhaal.



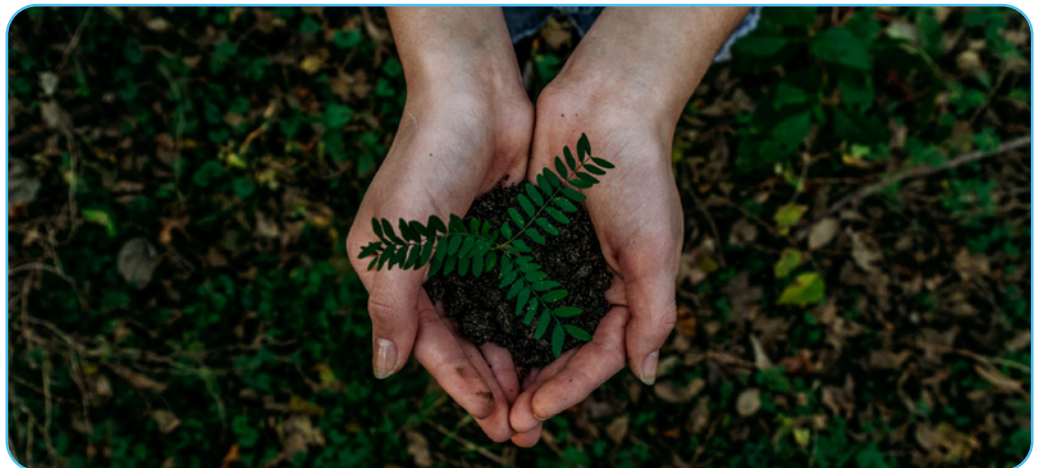
Figuur 3.5
Michelangelo – 'De
Schepping van Adam'
Beeld: Wikimedia
Commons: [https://
commons.wikimedia.
org/wiki/File:Creation_of
Adam.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Creation_of_Adam.jpg)

OPDRACHT. Lees de tekst over de betekenis van het scheppingsverhaal en vul aan.

zorg – verantwoordelijk – symbolische betekenis – heersen – letterlijk

Als je het Bijbelverhaal letterlijk leest, kan het inderdaad zo lijken dat de mens als baas mag _____ over de schepping en zo maar met de natuur en dieren kan doen wat hij wil. Toch is dit niet de boodschap van het verhaal. Je moet namelijk altijd kijken naar de _____ van ieder Bijbelverhaal. Dit wil zeggen dat je verder moet kijken en denken dan de woorden die _____ zijn neergeschreven. Je moet in Bijbelteksten bovendien niet zoeken naar feiten, maar vooral kijken naar de beelden en de symbolen die gebruikt worden om een visie op God, de wereld en de mens uit te drukken.

Het eerste scheppingsverhaal leert ons dat de mens geschapen is naar het beeld van God. Dit betekent dat de mens _____ moet dragen voor de schepping van God, de aarde, net zoals God dat zou doen. Het betekent dat de mens _____ is voor de natuur, de dieren en andere mensen. De schepping is een kostbaar geschenk van God waar de mens op zorgzame wijze mee dient om te springen.



Figuur 3.6
Beeld: © Noah Buscher
Unsplash

3.3.4 DE MENS ZAL 'HEERSEN'. WAT BETEKENT DIT?

OPDRACHT. Hieronder kan je het Bijbelverhaal nog eens terugvinden. Duid in het Bijbelverhaal de verzen aan die doen lijken dat de mens mag heersen over de schepping.

[26] God sprak: "Nu gaan Wij de mens maken, als beeld van Ons, op Ons gelijkend; hij zal heersen over de vissen van de zee, over de vogels van de lucht, over de tamme dieren, over alle wilde beesten en over al het gedierte dat over de grond kruipt."

[27] En God schiep de mens als zijn beeld; als het beeld van God schiep Hij hem; man en vrouw schiep Hij hen.


[28] God zegende hen, en God sprak tot hen: "Wees vruchtbaar en word talrijk; bevolk de aarde en onderwerp haar; heers over de vissen van de zee, over de vogels van de lucht, en over al het gedierte dat over de grond kruipt."

[29] En God sprak: "Hierbij geef Ik alle zaadvormende gewassen op de hele aardbodem aan u, en alle bomen met zaaddragende vruchten; zij zullen u tot voedsel dienen.

[30] Maar aan alle wilde beesten, aan alle vogels van de lucht en aan alles wat over de grond kruipt, aan al wat dierlijk leven heeft, geef Ik al het groene gewas als voedsel. Zo gebeurde het."

[31] God bezag alles wat Hij gemaakt had, en Hij zag dat het heel goed was. Het werd avond en het werd ochtend; dat was de zesde dag.

Bron: KBS, *Willibrordvertaling 1975. Genesis 1, 26-31.*

 In het Bijbelfragment lezen we dus ook dat de mens moet **'heersen'** over de schepping. Belangrijk! Dit betekent niet dat de mens zomaar de baas mag spelen over de schepping! Met het woord 'heersen' verwijst het verhaal naar de verantwoordelijkheid die de mens moet dragen tegenover al het leven op aarde. Het woord 'heersen' kunnen we dus beter begrijpen als **'dienen'**. De mens krijgt de opdracht van God om de aarde te 'dienen' door zorgzaam om te gaan met al het leven in de schepping: de natuur, dieren en andere mensen.

OPDRACHT. Vind jij dat de mens vandaag als een heerser misbruik maakt van de aarde, de natuur en de dieren? Waarom wel/niet? Is dit een gepaste houding?

OPDRACHT. "God zag dat het goed was" (Genesis 1, 31). Zou Hij dit vandaag nog denken? Waarom wel/niet? Wat zou jij in de bestaande wereld 'herscheppe'?



Figuur 3.7
© Li-An Lim | Unsplash

3.4 EN WAT MET DE ZORG VOOR ANDEREN?

Het scheppingsverhaal wil ons niet alleen iets vertellen over hoe de mens moet omgaan met de natuur. De mens is, net zoals alle planten en dieren, onderdeel van de schepping. Het scheppingsverhaal gaat dus niet alleen over de zorg voor de natuur en de dieren, het gaat ook over **de zorg voor anderen**.



Wist je dat klimaatverandering een grote invloed heeft op menselijke relaties? Klimaatverandering kan leiden tot een tekort aan drinkbaar water, voedsel, gezondheidsproblemen, extreem weer (hitte, droogte, stortregens), enzovoort. Door de gevolgen van de klimaatopwarming wordt de leefomgeving van steeds meer mensen bedreigd. Dit kan leiden tot een bron van frustratie, discussie en conflict tussen mensen! **De zorg voor het klimaat, hangt dus ook samen met de zorg voor elkaar!**

“Veel moet veranderen, maar eerst en vooral moeten wij, mensen, veranderen.”

– Paus Franciscus, *Laudato Si'* (202)

OPDRACHT. Lees het bovenstaande citaat van paus Fransiscus. Ben je het eens of oneens met dit citaat? Waarom wel/niet?

OPDRACHT. Wat kan jij persoonlijk doen om (meer) zorg te dragen voor de schepping en voor anderen?

3.5 WOORDENLIJST

Antropocentrisme

Antropocentrisme is de neiging om de mens centraal te stellen en als enig referentiepunt te beschouwen van de wereld. De mens wordt in deze visie gezien als het hoogtepunt van de schepping en kan daardoor heersen over de aarde.

Genesis

Genesis is het eerste boek uit het Oude Testament. 'Genesis' is Hebreeuws voor 'in het begin'. Dit Bijbelboek verhaalt over de schepping, de zondeval en de geschiedenis van Israël. Het scheppingsverhaal kan teruggevonden worden in het boek Genesis.

Het scheppingsverhaal

Het scheppingsverhaal is een heel oude tekst die lang geleden geschreven is in een heel andere cultuur dan de onze. Het eerste scheppingsverhaal kan teruggevonden worden in het boek Genesis. Dit is het eerste boek van het Oude Testament. Het Oude Testament is meer dan 2000 jaar oud. Hoewel Bijbelverhalen heel lang geleden geschreven zijn, kunnen ze nog een belangrijke betekenis voor ons hebben.

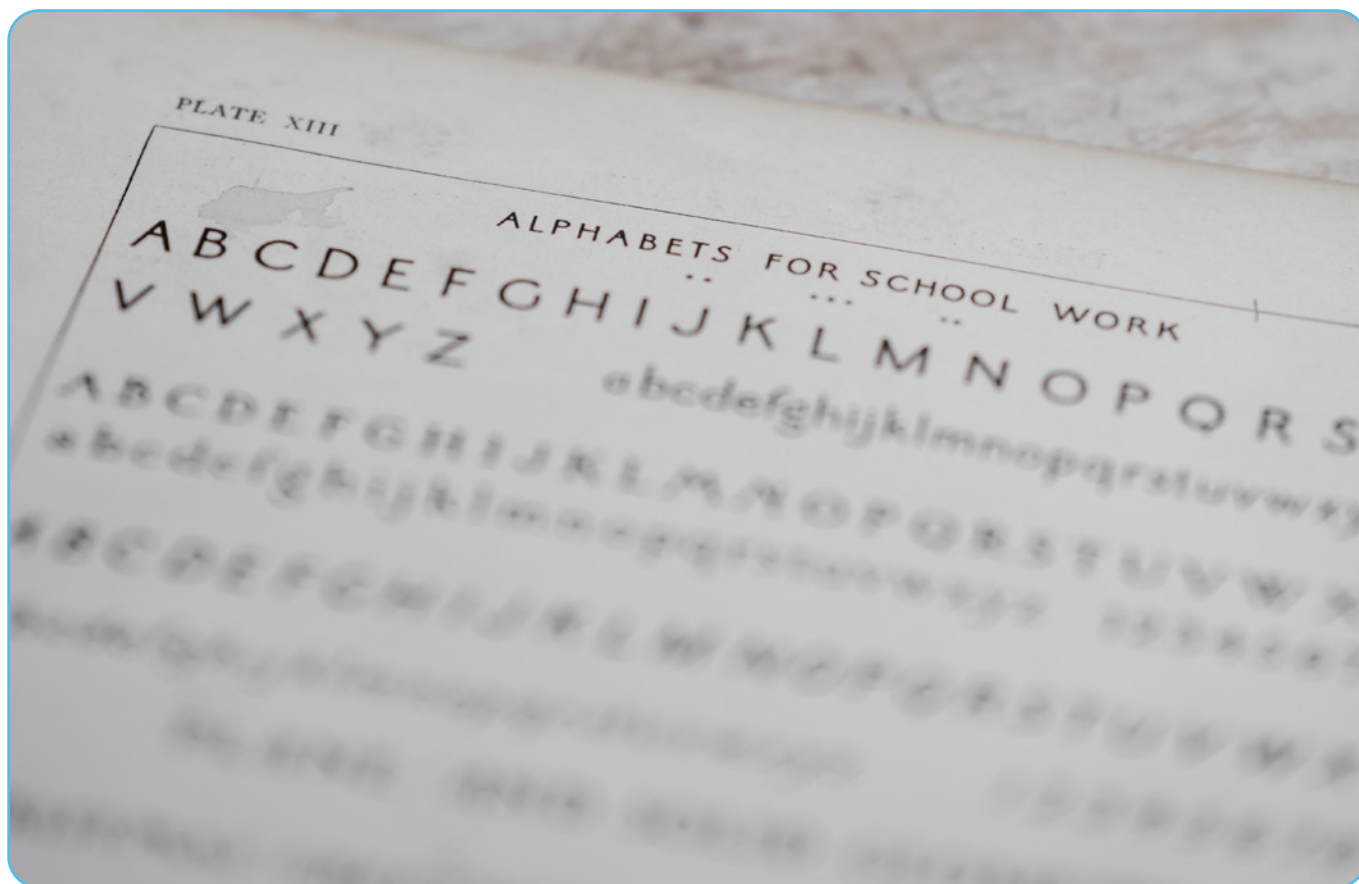


Foto: Annie Spratt | Unsplash

3.6 TRANSCRIPT VAN HET BEELDFRAGMENT

1. SCHOOL

We zien de achterkant van een klaslokaal; er speelt een film af over klimaatverandering, de bel gaat en de leerlingen verlaten het klaslokaal.

Leraar (terwijl de studenten vertrekken): Iedereen, vergeet niet op tijd te zijn voor onze kampeertrip! De bus vertrekt op tijd!

We zien vier vriendinnen (speelplaats/gang): Lindsay, Ariella, Sarah en Michael. Lindsay krijgt een sms: het pakje dat ze online bestelde is bij haar thuis afgeleverd.

Lindsay: Oh yes! Mijn nieuwe online bestelling is aangekomen! Ik hoop dat dit nieuw kledingje me goed zal staan!

Lindsay's vrienden kijken haar verbijsterd en geïrriteerd aan.

Sarah: Wow, Lindsay, heb je WEERAL nieuwe dingen online besteld? Heb je al die spullen echt nodig? We hebben net een film over klimaatverandering bekeken...

Lindsay: Oh, kom op! Wees niet zo'n spelbreker. Ik heb het echt nodig, weet je.

Michael (sarcastisch): Ja, je hebt echt hetzelfde kledingje in drie verschillende kleuren nodig.

Lindsay: Michael, jij moet je mond houden, weet je. Je moet blij zijn dat ik de mode politie niet op je afstuur. Ze zouden je in de gevangenis gooien voor al die rare kleren die je altijd draagt.

Sarah: Hoor je jezelf? Michael heeft helemaal gelijk. De aarde is ziek. Ze is uitgeput door onze consumptiemaatschappij. Meer en meer mensen, mensen zoals jij, hebben meer en meer behoeften! En veel conflicten in de wereld zijn een gevolg van een strijd om grondstoffen.

Ariella: Hé jongens, rustig aan. Je hebt gelijk, maar wees niet zo hard voor Lindsay. Klimaatverandering is niet alleen haar schuld. Wil je weten wie we echt de schuld moeten geven voor dit alles? Het is vooral de schuld van christenen! Christenen zoals jullie, Michael en Sarah. Christenen geloven dat ze over de aarde kunnen heersen, zoals in het boek Genesis van het Oude Testament staat.

Sarah: Wat? Dat is niet waar!

Ariella: Het is wel waar! Christenen geloven dat de mens als enige schepsel op aarde is gemaakt naar het beeld van God. Zij geloven dat God Zijn Schepping, de aarde, aan hen heeft gegeven. Omdat de mens het enige schepsel is dat gemaakt is naar het beeld van God, denken christenen dat ze de aarde bezitten! En door hun consumptiegedrag, moeten wij nu leven met gevolgen als conflicten tussen volkeren, naties en continenten.

Michael: Wat?

Michael en Sarah zien er verward uit. Ze weten niet hoe ze moeten reageren.

Lindsay (lachend): Dus, we zijn het eens dat ik mijn online bestellingen niet annuleer. Ik ben niet degene die schuld treft, haha!

Ariella: Weet je wat? We zouden meer moeten doen voor het milieu. Het zou ook veel conflicten in de wereld kunnen stoppen. Het is tijd voor actie!

2. ARIELLA'S THUIS (na school)

Vervolgens zien we Ariella naar huis gaan/thuis kijken naar een klimaatmars op TV. Hier zie je ook een citaat op een bord van de demonstranten: 'Climate change? Blame Christianity!' Ariella is geïnspireerd door dit protest op TV en ze bereidt zich voor om mee te doen aan een protest door borden en T-shirts te maken (slogan op het T-shirt: 'Climate Justice Now!').

3. VOLGENDE DAG: KAMPEERTIP

De volgende ochtend zien we de leerlingen vertrekken op kampeertip met school. Ariella draagt het T-shirt dat ze heeft gemaakt. De leerlingen stappen de bus op en komen vervolgens aan op een plek die lijkt op een bos/kampeertip. Ze zetten hun tenten op.

Lindsay (plagerig): Sarah, wat vind je van mijn nieuw kledingje? Staat het mij niet geweldig?

Sarah (een beetje gefrustreerd): Ja, ik hoop vooral dat je nieuwe jurk deze kampeertip zal overleven. Je weet toch dat we een lange wandeling gaan maken, hé?

We zien de leerlingen een wandeling maken in het bos. Plotseling komen ze aan bij een boomhut waar twee personen zitten die op Adam en Eva lijken. Ze heten de leerlingen welkom.

'Adam': Dag jonge vrienden! Welkom in onze Tuin van Eden, wat brengt jullie hier?

Michael: Hallo! Bedankt om ons te verwelkomen. We zijn op een kampeertip en blijven hier nog wat langer, we gaan vandaag wandelen.

Ariella: Hoi! Wonen jullie hier echt in het midden van de natuur?! Zo rustig en vredig!

'Eva': Dank je wel. We wonen hier echt graag. We zijn blij met alles wat de natuur ons geeft. We leven in perfecte harmonie met de natuur. En meer nog, we hebben respect voor de natuur om ons heen. We laten de bomen leven en groeien zonder ze aan te raken, zoals ons is opgedragen.

'Adam' (wijzend naar Ariella's T-shirt): En ik zie dat jij ook geïnteresseerd bent in het zorg dragen voor de aarde?

Ariella: Ja, dat ben ik zeker! Eigenlijk hadden we het er gisteren nog over, dat het klimaat meer aandacht verdient! En ook dat de schuldigen hun verantwoordelijkheid moeten nemen, zoals christenen bijvoorbeeld!

'Adam': Zou je me kunnen uitleggen wat je precies bedoelt?

Michael: Ja, we hadden het hier al over. Is het waar dat christenen verantwoordelijk zijn voor de vernietiging van de natuur en het klimaat? En de oorzaak zijn van een wereldwijd conflict over natuurlijke hulpbronnen?

Ariella: Ja, is dit waar? Want ik heb gelezen dat het boek Genesis in de Bijbel zegt dat de mens een speciale rol moet spelen op aarde, omdat mensen **geschapen zijn naar het beeld van God**. Hierdoor geloven christenen dat zij over de aarde kunnen heersen, en dit heeft geleid tot de huidige ecologische problemen!

Michael en Sarah zien er verward en triest uit.

Michael: Wat betekent dat? Geschapen zijn naar het beeld van God? En wat heeft dit te maken met de menselijke verantwoordelijkheid tegenover de aarde?

Sarah: Is de christelijke traditie echt de grote schuldige voor de huidige klimaatcrisis en alle bijhorende conflicten?

'Adam': Oké, laten we een einde maken aan al deze verwarring en laten we de feiten even op een rijtje zetten, zullen we?

De kinderen knikken instemmend.

'Adam': Eerst en vooral geloven christenen dat God de wereld heeft geschapen.

'Eva': Een belangrijk aspect van het christelijke geloof is dat alle mensen geschapen zijn naar het beeld van God. Dit kan inderdaad gelezen worden in Genesis, het eerste boek van het Oude Testament. Maar geschapen zijn naar het beeld van God wil niet zeggen dat christenen geloven dat mensen zomaar mogen heersen over de aarde en haar kunnen uitbuiten!

'Adam': Het tegenovergestelde is waar: geschapen zijn naar het beeld van God houdt een **grote verantwoordelijkheid** in. De aarde is niet zomaar het bezit van mensen, het is een geschenk van God.

Michael: Dus... We zijn allemaal verantwoordelijk om zorg te dragen voor de aarde?

'Adam': Dat klopt, Michael.

'Eva': Even voor alle duidelijkheid: de wereld is op geen enkele manier het bezit van de mens. Het is precies andersom, want in de christelijke traditie geloven we dat

alle mensen verantwoordelijk zijn om goed voor de aarde te zorgen, en voor elkaar!

4. BIJ LINDSY THUIS

We zien de vier vrienden in Lindsay's huis (woonkamer). Ze ruimen alle pakketten op, sommige spullen gaan naar hulporganisaties, sommige kleren gaan naar Lindsay's kast. Lindsay zelf is op haar smartphone haar volgende bestellingen aan het annuleren.

Ariella: oké, sorry voor alles wat ik heb gezegd. Ik begrijp wel dat we allemaal voor de aarde moeten zorgen, we mogen niet zomaar met de vinger wijzen naar één persoon of groep.

Michael: Maak je maar geen zorgen! Het is allemaal in orde! Het was een interessante en leuke kampeertrip!

Lindsay: Kijk, ik heb drie bestellingen geannuleerd. [Ze ziet een rood kleedje op haar smartphone.] Oh, maar ik heb dit rood kleedje echt nodig, dus ik ga het bestellen!

Sarah (laat drie verschillende rode kleedjes zien uit Lindsay's kleerkast): Weet je het zeker? Het lijkt me dat je al heel veel rode kleedjes in je kast hebt hangen (Sarah knipoogt naar Lindsay).

Lindsay: Hmm, jij wint! (Ze annuleert de bestelling van het rode kleedje). Maar hé, kijk! Deze broek is echt wel mooi!

Sarah, Michael en Ariella beginnen te lachen.

3.7 BIBLIOGRAFIE

- BELGISCH OBSERVATORIUM MAATSCHAPPELIJKE ONGELIJKHEID, *Het milieu als bron van ongelijkheid? Armoede en sociaal de-engagement in de stad*, <https://ongelijkheid.be/Het-milieu-als-bron-van?lang=fr> (toegang 22.10.2020).
- C. BENNETT, *Failure to act on climate change means an even bigger refugee crisis*, in *The Guardian*, 07.09.2015.
- C. BRABANT, *Een Post-Kritische Scheppingsspiritualiteit. Van een onkritische kijk naar een tweede naïviteit*, in J. HAERS & M. SERVAAS (ed.), *Wanneer de schepping kreunt in barensweeën. Hedendaagse reflecties over Schepping*, Antwerpen, Halewijn, 2008, p. 55-56.
- D. POLLEFEYT & J. HENDRICKX, *Letter en Geest. Christelijke ingrediënten voor actueel godsdienstonderwijs. Deel 3*, Brussel, Licap, Halewijn, 2020, p. 92, p. 130, p. 182, p. 186, p. 317-318.
- D. POLLEFEYT (ed.), *Caleidoscoop 1. Handleiding leerkracht*, Mechelen, Plantyn, 2016, p. 14-43.
- D. POLLEFEYT (ed.), *Caleidoscoop 2. Handboek leerling*, Mechelen, Plantyn, 2016, p. 7-32.
- D. POLLEFEYT (ed.), *Caleidoscoop 2. Werkboek leerling*, Mechelen, Plantyn, 2016, p. 1-26.
- D. POLLEFEYT, *Holocaust and nature*, Wien, LIT, 2013.
- D. POLLEFEYT, *The Bible in the Ecological Debate: Obstacle or Guide?*, in D. POLLEFEYT (ed.), *Holocaust and nature*, Wien, LIT, 2013, p. 115-125.
- E. ROOZE, *Schepping is bevrijding. Verrassende ecologie in de Bijbel*, Antwerpen, Halewijn, 2009.
- E. VAN WOLDE, *Verhalen over het begin. Genesis 1-11 en andere scheppingsverhalen*, Baarn, Uitgeverij Ten Have, 1995, p. 41-42.
- H. AUSLOOS & B. LEMMELIJN, *De bijbel: een (g)oude(n) gids. Bijbelse antwoorden op menselijke vragen*, Leuven, Acco, 2005, p. 99-114.
- H. DEBEL & P. KEVERS (ed.), *Terug naar waar het begon. Het boek Genesis herlezen*, Leuven, VBS, Acco, 2017.
- J. DE SCHEPPER, *Wat christenen geloven*, Tielt/Wommelgem, Uitverij Lannoo NV/Uitverij Van In, 2006, p. 82-83.
- J. DE TAVERNIER & M. VERVENNE (ed.), *De mens: hoeder of verrader van de schepping?*, Leuven, Acco, 1990, p. 31-32, p. 60-61.
- J. HAERS & M. SERVAAS (ed.), *Wanneer de schepping kreunt in barensweeën. Hedendaagse reflecties over Schepping*, Antwerpen, Halewijn, 2008.
- JUNIOR COLLEGE THEOLOGIE EN RELIGIEWETENSCHAPPEN, *Jaargang 2, Module 2: Is de wereld om zeep? Schepping, religie en crisis*, https://www.kuleuven.be/onderwijs/juniorcollege/geesteswetenschappen/copy_of_themas#crisis (toegang 26.10.2020).
- KATHOLIEKE DIALOOGSCHOOL, *Youth for Climate*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/youth-for-climate/> (toegang 05.10.2020).

KBS, *Willibrordvertaling 1975. Genesis 1, 26-29.*

KERKNET, *Dag van de aarde: herontdek de 16 mooiste citaten uit Laudato si'*, <https://www.kerknet.be/kerknet-redactie/artikel/dag-van-de-aarde-herontdek-de-16-mooiste-citaten-uit-laudato-si%E2%80%99> (toegang 05.10.2020)

M. VERVENNE, *Mens, kosmos en aarde. Een exegetische reflectie over Genesis 1-3*, in J. DE TARVERNIER & M. VERVENNE (ed.), *De mens. Verrader of hoeder van de schepping?*, Leuven, Acco, 1991, p. 27-62.

MILIEUDEFENSIE VOOR VERANDERAARS, *Hoe klimaatverandering bijdraagt aan de vluchtelingencrisis*, <https://milieudefensie.nl/actueel/hoe-klimaatverandering-bijdraagt-aan-de-vluchtelingencrisis> (toegang 22.10.2020).

R. BURGGRAEVE, *De bijbel geeft te denken. Schepping, milieu, lijden, roeping, Gods passie en de ander, vergeving, bevrijding van de ethiek, in gesprek met Levinas*, Leuven, Acco, 1991, p. 45-48.

R. BURGGRAEVE, *Eigen-wijze liefde. Fragmenten van Bijbels denken*, Leuven, Acco, 2000, p. 55-57.

THOMAS, *Aardewerk. Zorg voor de schepping*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/aardewerk/> (toegang 02.10.2020).

THOMAS, *Abel. Laudato Si'*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/abel-laudato-si/> (toegang 02.10.2020).

THOMAS, *Abel. Recontextualisering*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/abel-recontextualisering/> (toegang 02.10.2020).

THOMAS, *Abel. Schepping, verwondering, verbondenheid*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/abel-schepping-verwondering-verbondenheid/> (toegang 02.10.2020).

THOMAS, *Dossiers. Vredesweek 2009*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/vredesweek-2009/> (toegang 22.10.2020).

THOMAS, *In de Kijker. De tuin van heden, een kosmos van vervuiling of vervulling?*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/tuin-van-heden/> (toegang 02.10.2020).

THOMAS, *In de Kijker. Wanneer de Schepping kreunt in barensweeën*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/schepping/> (toegang 02.10.2020).

UITGEVERIJ AVERBODE, *Spirit@school 5e jaar. Tussen hemel en aarde*, Averbode, Uitgeverij Altiora Averbode, 2012.

VATICAN, *Encyclical letter Laudato Si' of the Holy Father Francis on our Care for our Common Home*, http://www.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html (toegang 18.09.2020).

VREDE.BE, *De link tussen klimaatverandering, conflict en vluchtelingen*, <https://www.vrede.be/nieuws/de-link-tussen-klimaatverandering-conflict-en-vluchtelingen> (toegang 22.10.2020).

WIKIPEDIA, *De schepping van Abraham*, https://nl.wikipedia.org/wiki/De_schepping_van_Adam (toegang 22.10.2020).



Didier Pollefeyt (Menen, 1965) is gewoon hoogleraar aan de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen van de KU Leuven, België. Hij is voorzitter van het Centrum Academische Lerarenopleiding en van het Centrum voor Vredesethiek van de KU Leuven. Hij doceert religieuze initiatie, communicatie en vorming, vakdidactiek godsdienst en post-holocaust joods-christelijke relaties. Hij is verantwoordelijk voor de didactische website Thomas voor het godsdienstonderwijs in de Lage Landen en promotor van de internationale onderzoeksgroep 'Enhancing Catholic School Identity' (ECSI).

Leen Deflem (Leuven, 1995) werkt als wetenschappelijk onderzoekster aan de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen van de KU Leuven, België. Deflem behaalde een bachelor- en masterdiploma in de Geschiedenis, een getuigschrift in de Theologie en een educatief diploma aan de KU Leuven. Ze werkt bij het Centrum Academische Lerarenopleiding van de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen (KU Leuven) en is betrokken bij het internationale ECSI-project ('Enhancing Catholic School Identity'). Daarnaast werkt ze ook voor Thomas, de didactische website voor leerkrachten en godsdienstonderwijs in het Nederlandstalige onderwijsgebied. Deflem is ook werkzaam bij Katholiek Onderwijs Vlaanderen.



Elies Van Noten (Lier, 1995) is als wetenschappelijk onderzoekster verbonden aan de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen van de KU Leuven, België. Ze behaalde een bachelor in de Geschiedenis en een master in de Culturele Studies aan de KU Leuven. Daarnaast behaalde ze een getuigschrift in de Theologie en een educatief diploma, alsook aan de KU Leuven. Van Noten werkt bij het Centrum Academische Lerarenopleiding van de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen (KU Leuven) en is betrokken bij het internationale ECSI-project ('Enhancing Catholic School Identity'). Daarnaast werkt ze ook voor Thomas, de didactische website voor leerkrachten en godsdienstonderwijs in het Nederlandstalige onderwijsgebied.

 **EDUC8 Consortium**



Dit boek is gefinancierd door het Fonds voor interne veiligheid - Politie van de Europese Unie.

